

УДК 342.571

DOI: 10.33098/2078-6670.2019.8.20.112-119

«ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ГАЛИЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ» В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Сворак Степан Дмитрович,

доктор історичних наук, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та
історії держави і права Навчально-наукового Юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»,

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018,

e-mail: profesor_ssd_@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4077-7183>

Мета. Метою роботи є аналіз змісту та правової природи конституційного проекту «Основи державного устрою Галицької Республіки» розробленого представниками ЗУНР і представлено у квітні 1921 р. на розгляд держав Антанти. **Методика.** Методологічною основою дослідження стало поєднання принципів та методів наукового пізнання. Для об'єктивності дослідження, використано комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних, спеціально-історичних та філософських методів наукового пізнання, зокрема історико-правового, компаративіського, спеціально-юридичного та інших, що дозволило систематизувати наративну базу і сформулювати відповідні висновки та узагальнення. **Результати.** У процесі дослідження визначено значний вплив європейського досвіду національного державотворення на відображення прав і свобод людини у вітчизняному законодавстві. Здійснено порівняльний аналіз проекту «Основи державного устрою Галицької Республіки» та Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Встановлено, що розроблений українськими правниками проект продемонстрував ставлення міжнародної спільноти до українського питання. Цей правовий акт є глибоко демократичними, справедливими та гуманними, у якому закріплені загальнолюдські цінності, де людина, її права і свободи являються найвищою соціальною цінністю. **Наукова новизна.** Робота поглиблює українські історико-правові дослідження у сфері становлення національної системи конституціоналізму та еволюції політико-правової думки першої половини ХХ ст. Аргументовано доведено, що в умовах сучасного реформування Конституції України, правникам варто звернутися як до європейських джерел конституційного права так і до уже відомих нам проектів конституційного устрою України, напрацьованих творцями Західноукраїнської Народної Республіки, які до сьогодні не втратили своєї актуальності. **Практична значимість.** Результати дослідження можуть бути використані у подальших історико-правових дослідженнях, підготовці спецкурсів.

Ключові слова: конституційний проект; «Основи державного устрою Галицької Республіки»; ЗУНР; Декларація прав людини та громадянина.

Stepan Svorak

Doctor of Historical Sciences, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and History of State and Law at the Law Institute of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, vul. Shevchenka, 57, m. Ivano-Frankivsk, 76018,
e-mail: profesor_ssd_@ukr.net

«FUNDAMENTALS OF THE STATE SYSTEM OF THE HALYCH REPUBLIC» IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN CONSTITUTIONALISM

Purpose. The purpose of this work is to analyze the content and legal nature of the constitutional project «Fundamentals of the State System of the Halych Republic», developed by WUNR representatives and submitted to the Entente States in April 1921. **Method.** The methodological basis of the study was the combination of principles and methods of scientific knowledge. For objectivity of the research, a set of general scientific, special-legal, special-historical and philosophical methods of scientific knowledge, in particular historical-legal, comparative, special-legal and others, was used, which allowed to systematize the narrative base and formulate relevant conclusions and generalizations. **Results.** In the course of the research the significant influence of the European experience of the national state-building on the reflection of human rights and freedoms in national legislation was determined. A comparative analysis of the project "Fundamentals of the State System of the Halych Republic" and the Declaration of Human and Citizen Rights in 1789 was established. This legal act is deeply democratic, fair and humane, enshrining universal values where human, its rights and freedoms are of the highest social value. **Scientific novelty.** The work deepens Ukrainian historical and legal studies in the field of the formation of the national system of constitutionalism and the evolution of political and legal thought of the first half of the twentieth century. It is argued that in the conditions of modern reforming of the Constitution of Ukraine, lawyers should refer both to European sources of constitutional law and to projects already known to us by the constitution of Ukraine, created by the creators of the Western Ukrainian People's Republic, who have not lost their relevance to date. **Practical importance.** The results of the study can be used in further historical and legal studies, preparation of special courses.

Key words: constitutional project, «Fundamentals of the Government of the Galician Republic», WUNR, Declaration of Human and Citizen's Rights.

Постановка проблеми. У наш час, дослідження проблем становлення української державності набуває все більшої актуальності, адже це дає змогу вивчити та проаналізувати процес розвитку різноманітних державних і правових інститутів, та на підставі отриманих досліджень сформулювати обґрунтовані висновки та пропозиції для використання у науковій та практичній діяльності. Звернення до національного історичного досвіду в сфері правотворення є необхідною ланкою для встановлення пріоритетів подальшого розвитку української правової системи. Право і система законодавства Західноукраїнської Народної Республіки, вже в ті часи, характеризувалися демократичністю та високим рівнем юридичної техніки. Особливий інтерес викликає конституційний проект «Основи державного устрою Галицької Республіки», про який йтиметься мова далі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом багатьох років проблематику прав і свобод людини і громадянина висвітлювали у своїх працях такі науковці, як: В. Н. Денисов, В.І.Світлов, Т. М. Заворотченко, Н. І. Карпачова, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, Ж. М. Пустовіт, та ін. Проте, поза увагою залишається ціла низка питань щодо походження, закріплення прав людини та основоположних свобод у вітчизняних проектах

конституційних актів та їх відповідності європейським стандартам прав людини, що і становитиме предмет нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування сутності та змісту проекту «Основ державного устрою Галицької Республіки» та Декларації прав людини і громадянина 1789 р., визначення особливостей їх співвідношення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне будівництво в ЗУНР відбувалося за складних обставин, що зумовлено необхідністю вирішення цілої низки питань, що стосувались налагодження зовнішньополітичної діяльності новоствореної держави.

Впродовж короткого проміжку часу були встановлені дипломатичні відносини з Австрією, Німеччиною, Чехословаччиною, Угорщиною, Югославією, Італією, Ватиканом, США, Канадою, Бразилією. Однак встановлення дипломатичних контактів не могло гарантувати державного суверенітету, оскільки європейські кордони після завершення Першої світової війни формувалися в ході Паризької мирної конференції. Саме у столиці Франції та її передмісті впродовж 1919-1920 рр. було укладено ряд міжнародно-правових договорів між країнами переможцями та переможеними [1, с. 15]

Як відомо, 30 квітня 1921 р. вступив у силу Ризький договір підписаний між Польщею та Росією, який остаточно перекреслював плани галицьких українців на відновлення суверенної держави. Уряду ЗУНР довелось докласти чималих зусиль для напрацювання оптимальної конституційної регламентації найбільш важливих суспільних відносин – і уже до початку квітня 1921 р. на розгляд держав Антанти був представлений проект «Основи державного устрою Галицької Республіки» (далі – Проект) [2].

«Основи державного устрою Галицької Республіки» – проект конституційного акту, основним засадничим принципом якого стала ідея звільнення Східної Галичини від польської окупації та визнання незалежності краю.

У його розробці приймали участь відомі галицькі дипломати, які підготували серію матеріалів, де аргументували не лише політичні, а й економічні права та підстави для проголошення незалежної держави на теренах Східної Галичини [3, с. 55]. Одним з найвидатніших авторів був Кость Левицький, уродженець міста Тисмениця, один із найвизначніших політичних діячів Галичини кінця 19 – першої половини 20 століття. Патріотичні устремління щодо втілення державотворчих ідей привели його до активної участі у вирішенні політико-правових питань Західноукраїнської Народної Республіки.

Формування першого національного, багатопартійного уряду на чолі з К. Левицьким задекларувало проникнення на українські землі передових європейських політичних традицій і цінностей. Ці події яскраво формулюють два моменти: по-перше, це стосувалося збереженню значної частини нормативних актів та управлінських структур; по-друге, спостерігалось прагнення сповідувати демократичні засади державотворення [3, с. 116]. Його перу належали перші законопроекти про основи державного устрою, військову, грошову, земельну та інші реформи, серед яких і був конституційний проект, про який зазначено вище. К. Левицький, зосередившись на політичному житті Галичини, першочерговий акцент робить на моральному забезпеченні населення краю, на їх права та свободи. Це знаходить своє відображення у розділі V Проекту під назвою «Загальні права горожан держави».

Загалом, проект «Основ державного устрою Галицької Республіки» являв собою конституційний проект, що складався з 12 розділів та перехідних положень, що загалом вміщували 42 статті (артикули). Розділи мали назву: «Державна суверенність», «Державна територія», «Державні народности», «Форма правління», «Загальні права горожан», «Державна рада», «Президент Держави», «Державна міністерія», «Національні права», «Судівництво», «Адміністрація», «Оружна сила». Проект був досить об'ємним і, мабуть, найдемократичнішим

серед тогочасних європейських конституцій. Основним принципом цього проекту був принцип народовладдя, оскільки саме жителям країни належали суверенні права держави [1, с. 16]

Слід зазначити, що проект «Основи Державного устрою Галицької Республіки», у значній мірі, складено з урахуванням європейського досвіду національного державотворення, зокрема, Декларації прав людини і громадянина (далі – Декларація) [4], прийнятого постановою Французьких Національних зборів 26 серпня 1789. У цьому документі знайшло відображення право на гідність французького народу. Саме воно включає в себе сукупність прав людини, національний суверенітет і принцип самовизначення народу. Гідність республіки звеличує прагнення до ідеалу свободи, рівності і демократичного розвитку.

Подібні положення можна знайти у проекті «Основ державного устрою Галицької Республіки», який містить низку вартих уваги конституційно правових положень, у тому числі у сфері правового статусу особи, зокрема у тій його частині, яка присвячена «Загальним правам горожан держави».

Відтак, конституційний проект у п. 2 артикулу 5 гарантував рівність «горожан супроти держави і її законів», у п. 6 забороняв «всьяке обмеження особистої свободи горожан», зазначав про недопустимість «невільництва та примусової роботи або данини», у п. 7 наголошував на «праві свободи і супокою у власній хаті» та передбачав, що «домашні ревізії через державні органи можливі лиш в случаях предвиджених в законах».

Аналогічні положення містяться у Декларації, зокрема стаття 2 закріплює право на опір пригніченню та називає його серед найважливіших прав на свободу, власність і безпеку. Здійснення природних прав кожної людини має лише ті межі, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами. Ці межі можуть бути встановлені тільки законом (ст. 4 Декларації). Закон має право забороняти лише діяння, що шкодять суспільству. Все, що не заборонено законом, то дозволено; ніхто не може бути примушений до виконання того, що не встановлено законом (ст. 5 Декларації). Ніхто не може бути звинувачений, затриманий або ув'язнений інакше як у випадках, визначених законом, і при дотриманні процедури, визначеній законом. Закон повинен встановлювати лише строго і безперечно необхідні покарання, і ніхто не може бути покараний інакше як в силу закону, прийнятого і оприлюдненого до вчинення проступку і застосованого в установленому порядку (ст. 8 Декларації).

Окрім цього, автори Проекту у п. 4 вказують на «свобідне право побуту і розпорядження своїм майном». А в ст. 17 Декларації зазначено, що «так як власність є недоторканим і священним правом, то ніхто не може бути позбавлений її інакше як у разі встановленої законом безсумнівної суспільної необхідності та за умови справедливості і попереднього відшкодування».

Проект у п. 8 гарантує «тайну листів і прочих переписок», яка могла бути порушена державними органами лише у разі «правного заарештування або домашньої ревізії; в часі війни або на підставі судового приказу...» Декларація прав людини і громадянина характеризується схожим розумінням цього права – «вільне повідомлення іншим власних думок є одне з дорогоцінних прав людини; Тому кожен громадянин може вільно висловлюватися, писати, друкувати, несучи відповідальність за зловживання цією свободою у випадках, встановлених законом» (ст. 11 Декларації).

«Право горожан улажувати збори та засновувати товариства» (п. 9 Проекту), «право прилюдно висказувати свої гадки та погляди за поміччю: слова, письма, друку, чи представлення в образах», (п. 10 п. Проекту) «право свободи віросповідання» (п. 11 Проекту) також знаходить своє відображення у Декларації, де записано, що ніхто не може бути гнобити за його погляди, навіть релігійні, якщо їх прояв чи не порушує громадського порядку, встановленого законом. Вільне повідомлення іншим думок і думок є одне з дорогоцінних прав людини. (ст. 10 Декларації) .

До того ж, артикул 6 розділу VI «Державна рада» вказував, що законодавчу владу у Галицькій Республіці виконує весь її народ через обрання Державної Ради Галицької Республіки, на підставі загального «без різниці пола, рівного, безпосереднього, тайного і пропорціонального виборчого права» [5, с. 18] У свою чергу, ст. 6 Декларації зазначає, що закон є виразом загальної волі. Всі громадяни мають право брати участь особисто або через своїх представників у створенні закону. Закон повинен бути однаковим для всіх, захищає він або карає. Всі громадяни рівні перед законом, і тому все в рівній мірі допускаються на всі публічні посади, місця або посади відповідно до своїх здібностей і без будь-яких відмінностей, крім обумовлених їх чеснотами і талантами. А також ст. 3 Декларації, де записано, що джерелом всякого суверенітету є, по суті, нація; і ніяка сукупність осіб, ніяка окрема особа не можуть здійснювати владу, яка явно не виходила б від нації.

Окрім цього, автори досконало знали і звертались і до законодавства Австро-Угорщини, зокрема до конституційного акту, що безпосередньо стосувався гарантій прав людини – «Конституційний закон про загальні права громадян» (далі – Конституційний закон), котрий був схвалений 21 грудня 1867 р. на розвиток австро-угорської угоди. Цей закон є складовою, так званої, «грудневої конституції» (Dezemberverfassung), яка діяла в Австрії, в тому числі в Галичині і Буковині, до жовтня 1918 р., що, звичайно, не могло не позначитись на змісті конституційного проекту «Основи державного устрою Галицької Республіки». Однак після проголошення Першої Австрійської Республіки 12 листопада 1918 року, Конституційний закон був надалі включений у законодавство Австрії та є чинним дотепер. Він забезпечує систему гарантованих прав та свобод громадян Австрії і, органічно взаємодіючи з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, являє собою один з конституційних законів сучасної Республіки Австрія. Зважаючи на те, що даний конституційний акт був основою для «Основ», і те, що він є чинним і до сьогодні, важливим є порівняння їх положень.

У Конституційному законі декларується, що «всі громадяни рівні перед законом» (стаття 2). Натомість у «Основах» в п. 2 арт. 5 проголошується рівність не тільки перед законом, але й перед державою. На нашу думку, це свідчить про намагання законодавця не лише урівняти всіх громадян у правах, але й забезпечити рівні можливості щодо реалізації своїх конституційних прав, зокрема у відносинах з органами державної влади.

У статті 3 Конституційного закону забезпечується вільний доступ громадян до публічної служби. У п. 3 арт. 5 «Основ» відповідно вказано, що «державні уряди приступні всім громадянам держави». Дане положення відображається і сьогодні у Конституції України, де у ст. 38 вказано, що громадяни мають право брати участь у управлінні державними справами. Загалом, дане положення є логічним відповідно для республіканського державного устрою, адже з латини «res publica» перекладається як «справа народу», отже кожен громадянин повинен мати право управління державою.

У п. 5 арт. 5 «Основ» гарантується право вільного вибору професії і відповідного професійного навчання. Схоже положення знаходимо у ст. 18 Конституційного закону. Окрім цього, за формулюванням п. 6 арт. 5 «Основ» кожному гарантується особиста свобода, що передбачає і свободу пересування, задекларовану у ст. 5 Конституційного закону.

Цікавим є також положення цих актів, які стосуються права на недоторканість житла громадян. Обмеження даного права можливе лише у випадках, передбачених законом. У обох актах закріплене право на таємницю кореспонденції, вільне вираження своїх поглядів, думок. Преса не може бути обмежена у своїй діяльності, за винятком обмежень, встановлених законом.

Грунтовно у «Основах» висвітлено право громадян на свободу совісті і віросповідання. Зокрема у даному акті, як і в Конституційному законі, вказано, що обсяг прав і свобод людини не може залежати від обраного нею віросповідання. Також у обох актах присутній припис, що

віросповідання не може бути причиною для невиконання обов'язків громадянами перед державою (зокрема військовий обов'язок). Звідси можна зробити висновок, що вже на початку 20 століття українському праву був відомий принцип єдності прав і обов'язків, за котрим кожному праву кореспондує відповідний обов'язок (свобода віросповідання не звільняє від військової служби). Також у обох актах наголошується на тому, що жоден громадянин не може бути примусово повернутий до жодного віросповідання. Своє відображення у цих актах знайшло і положення про самоврядність релігійних організацій, їхнє право керувати своїми внутрішніми справами.

Великий вплив Конституційного закону на «Основи» простежується і в питанні права на освіту. В обох нормативно-правових актах простежується положення про свободу науки та її вчення. Кожен громадянин має право засновувати навчальні та виховні заклади. Серед спільного також є свобода громадян у здійсненні «домашньої науки». Натомість тільки у «Основах» закріплене положення, що наука в народних школах є обов'язковою. Тобто тут вже можна прослідкувати вплив соціальних факторів на конституційні норми, тобто започаткування соціально-культурних прав людини, що було характерно для європейського законодавства на початку 20 століття. Окрім цього, відповідно до ст. 53 Конституції України, повна загальна середня освіта є обов'язковою. Тому в цьому аспекті прослідковується певний історичний зв'язок між даними нормативними приписами [6].

До того ж, подібні норми знаходять своє відображення у Конституції Швейцарської Конфедерації від 29 травня 1874 року (дана редакція мала юридичну силу до 1999 року), а саме – «Всі швейцарці рівні перед законом. У Швейцарії не існує ні відносин підданства, ні привілеїв – місцевих, за народженням, особистих або фамільних. Закон вживає заходів до забезпечення рівності, зокрема, в сімейній області, в освіті і в праці» (Стаття 4), «Конфедерація гарантує кантонам їхню територію, їх суверенітет, їх конституції, свободу і права народу, конституційні права громадян, а також права і повноваження, які народ надав владі» (Стаття 5). В статтях, що стосуються прав та свобод швейцарців можна знайти подібні положення до Конституційного закону та «Основ». Зокрема, ст. 47 гарантує свободу пересування; ст. 49, 50 забезпечують свободу совісті та віросповідання; ст. 55 гарантує свободу преси; ст. 56 передбачає право громадян на об'єднання у організації, спілки. Також у ст. 18 передбачається військовий обов'язок для всіх громадян [7].

Білль про права 1689 – акт англійського парламенту про обмеження прав короля також містить передумови забезпечення гарантій прав людини: свобода від штрафів та конфіскацій майна без рішення суду: «Всякі пожалування і обіцянки з сум, очікуваних від штрафів та конфіскацій, до засудження незаконні і недійсні»; свобода виборів до парламенту (в той час лише для заможних громадян) від втручання короля: «Вибори членів парламенту повинні бути вільні»; свобода слова, дебатів і актів: «У Парламенті не повинна бути утискувана або оспорювана в будь-якому суді або місці, окрім Парламенту» [8].

Поряд із цим, новелами «Основ державного устрою Галицької Республіки» є встановлена заборона рабства та примусової праці (п. 6), гарантування права на освіту (п. 12), а також детальна регламентація свободи віросповідання (п. 11), де зазначається про недопустимість будь-яких форм дискримінації та обмеження прав чи обов'язків особи на підставі віросповідання [5, с. 22].

Звичайно, кожен з названих документів характеризується специфічним відображенням прав і свобод людини, наявні очевидні відмінності в способі їх закріплення, їх кількості та змісту. Але, без сумніву, усі вони відтворюють головний принцип, що лежить в основі конституційного регулювання суспільної життєдіяльності – повагу до гідності особи, народу і держави. А відтак, раціональне використання зарубіжного законодавства, надало змогу синтезувати найкращі здобутки національної та європейської правової думки.

Висновки. Таким чином, Проект «Основ державного устрою Галицької Республіки» представляє собою один із багатьох конституційних проект розроблених за період функціонування ЗУНР, який було представлено міжнародному співтовариству – Найвищій Раді та Лізі Націй. Не зважаючи на те, що воно не мало жодних практичних юридичних наслідків проект продемонстрував ставлення міжнародної спільноти до українського питання. Цей правовий акт є глибоко демократичними, справедливими та гуманними, у якому закріплені загальнолюдські цінності, де людина, її права і свободи являються найвищою соціальною цінністю.

Розробляючи сьогодні нові закони та зміни до Конституції України, правникам варто звернутися як до європейських джерел конституційного права так і до уже відомих нам проектів конституційного устрою України, напрацьованих творцями Західноукраїнської Народної Республіки, які до сьогодні не втратили своєї актуальності. Адже не можна не погодитись зі словами І. Лисяка-Рудницького про те, що «Галичина 1918–19 років – єдиний в новітній історії приклад українського державного правопорядку» [9].

Список використаних джерел

1. Луцький М. І. «Проект основ державного устрою ЗУНР»: правовий зміст та перспективи реалізації. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* 2017, №4(16), С. 15-19
2. Проект статуту «Основи державного устрою Галицької Республіки». Листопад 1918 р. ЦДІАЛ України, ф. 462, оп. 1, спр. 216, арк. 1-2
3. Луцький М. І. Право і система законодавства Західно-Української Народної Республіки: дис. д-ра. юрид. наук. Київ, 2016. 418 с.
4. Декларація прав людини і громадянина (1789). *Нова історія в документах і матеріалах.* за ред. М. М. Лукіна і В. М. Даліна. Вип. І. К. : Наука, 1935. 328 с.
5. Медвідь А. Щодо закріплення прав людини та основоположних свобод у проектах конституції Західноукраїнської народної республіки. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2016. №2. С. 16-23.
6. Конституційний закон про основні права громадян. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000006>.
7. Федеральна конституція Швейцарії. URL: <http://www.verfassungen.ch/verf74-i.htm>
8. Палант Б. Білль про права (практика застосування). Харків : Право, 2018. 264 с.
9. Лисяк-Рудницький І. Вклад Галичини в українські визвольні змагання. Історичні есе : у 2 т. К., 1994. Т. 2. С. 5–6.

References

1. Lutskyi M. I. (2017) «*Proekt osnov derzhavnogo ustroiu ZUNR*»: pravovyi zmist ta perspektyvy realizatsii [«Project of the basis of state organization of ZUNR»: legal content and prospects for implementation]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho: Zhurnal. Seriya Pravo*, 4(16), 15-19. (in Ukrainian).
2. *Proekt statutu «Osnovy derzhavnogo ustroiu Halytskoi Respubliky»* [Draft Statute "Fundamentals of the State System of the Galician Republic"]. Lystopad 1918 r. (in Ukrainian).
3. Lutskyi M. I. (2016) *Pravo i systema zakonodavstva Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* [Law and system of legislation of the Western Ukrainian People's Republic], Kyiv. (in Ukrainian).
4. Lukin, M. M., Dalin, V. (Ed). (1935). M. *Deklaratsiia prav liudyny i hromadianyna (1789)* [Declaration of Human and Citizen's Rights]. *Nova istoriia v dokumentakh i materialakh*. Vyp. I. K. (in Ukrainian).
5. Medvid, A. (2016) *Shchodo zakriplennia prav liudyny ta osnovopozhnykh svobod u proektakh*

konstytutsii Zakhidnoukrainskoi narodnoi respubliky [Concerning the Fixing of Human Rights and Fundamental Freedoms in the Draft Constitutions of the Western Ukrainian People's Republic]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2, 16-23. (in Ukrainian).

6. *Kontytutsiinyi zakon pro osnovni prava hromadian* [Constitutional Law on Fundamental Rights of Citizens]. Retrieved from: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000006>. (in Ukrainian)

7. *Federalna konstytutsiia Shveitsarii* [The Swiss Federal Constitution]. Retrieved from: <http://www.verfassungen.ch/verf74-i.htm>. (in Ukrainian).

8. Palant B. (2018) *Bill pro prava (praktyka zastosuvannia)* [Bill of Rights (Application Practice)]. Kharkiv. (in Ukrainian).

9. Lysiak-Rudnytskyi I. (1994) *Vklad Halychyny v ukrainski vyzvolni zmahannia. Istorychni ese* : [Galicia's contribution to Ukrainian liberation competitions. Historical essays]. (Vol. 2). K. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 25 жовтня 2019 р.

